

3 VIZUALITA A VIZUÁLNÍ GRAMOTNOST

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Seznámíte se se základními pojmy souvisejícími s vizuální kulturou a analýzou historických obrazových pramenů procvičíte vlastní kompetence vizuální gramotnosti.

CÍLE KAPITOLY

- Seznámení se základními pojmy
- Rozvoj vizuální gramotnosti
- Schopnost předložit vlastní výsledky porozumění vizuální skutečnosti
- Pochopení možností zneužití vizuality v sociální a historické komunikaci

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

vizualita – vizuální gramotnost – analýza vizuality – interpretace vizuality

3.1 Vizuální kultura

Vizuální kultura a historické vědomí spolu úzce souvisejí. Nemalá část historických informací k příjemcům proniká skrze obraz. Ať již se jedná o kresby, malby, plastická díla, fotografie, karikatury, plakáty apod. V současnosti při získávání historických informací většinou populaci velmi silně oslovují moderní prostředky – zejména masmédia a nová média (film, televize, internetový klip a další audiovizuální díla na VOD platformách).

Role obrazu je v současné společnosti větší než kdykoli v minulosti. Náš život se tak stále více a intenzivněji soustřeďuje kolem vizuálních médií, takže lidská zkušenost (i paměť) je vizualizovanější. „Obrazy nejsou pouhou součástí každodenního života, ale každodenní život vytvářejí.“ (MIRZOEY 2013, s. 13)

Disciplína, která se snaží porozumět světu obrazů a vizuálních vjemů se nazývá **vizuální kultura**. Studium vizuální kultury se zabývá primárně zkoumáním obrazů, bez ohledu na to, zda spadají do oblasti „vysoké“ či „nízké“ kultury, čímž se liší např. od dějin umění.

Vizuální kultura:

- se zabývá se vizuálními událostmi;

- odhaluje vizuální významy;
- učí získávat z vizuální zkušenosti informace (požitky) – učí interpretovat.

Jen menší část obrazů se k nám dostává jako čistě vizuální znaky. Média pracují nejen s obsahem sdělovaným vizuálně, ale také s jazykovými prostředky (text – ať už jde o výklad či výpovědi účinkujících, observačně nasnímanou komunikaci atp.) a zvukovou složkou. Např. audiovizuální dílo (film, reportáž, televizní zpráva) je komplexní syntézou více informačních zdrojů a materiálů. Obrazová informace přitom působí silněji než informace slovní (respektive zvuková). Režisér má k dispozici nástroje kamerové, zvukové a střihové. Tyto složky jsou nedílnou součástí díla. V rámci přípravy námětu a přípravy na natáčení jsou tedy promyšleny i tyto složky, tzn. jak uchopit konkrétní sdělení obrazově, jak zvukově, jakou kamerovou a zvukovou techniku pro natáčení zvolit (typ kamery, typy objektivů, filtrů, bude se natáčet z ruky/ze stativu, jaký typ mikrofónů se použije atp.). Kamera-man, střihač i mistr zvuku (má na starost finální mix) společně s hudebním režisérem jsou přitom tvůrčími profesemi – i oni přinášejí vlastní vize a nápady.

3.2 Vizualita – vidění

Pojem **vidění** lze definovat dvěma způsoby.

1) Vidění **v užším slova smyslu** – jako fyziologický proces. Oko je čočka, prostřednictvím které proniká obraz na sítnici, od níž se odráží někam do mozku. V tomto bodě proces vidění končí a začíná proces porozumění.

2) Vidění **v širším slova smyslu** – jako jistou formu **vědění**, kognitivní aktivitu, která nekončí percepcí obrazu v mozku, ale pokračuje i **analýzou vizuality** a její **interpretací**. Nezahrnuje tedy jen fyziologickou schopnost vidět, ale i historické, kulturní a sociální aspekty (společenský kontext, v němž žijeme, dobové narativy) a osobní znalosti, dovednosti a zkušenosti recipienta. Zkušenost v technikách vizuálního porozumění nazýváme **vizuální gramotností**.

3.3 Vizuální vnímání

Vizuální prvky vždy vidíme ve vztahu k zornému poli, pozadí nebo rámu. Jinými slovy, každý tvar vidíme v kontextu, nelze jej zcela izolovat. Obecně máme tvar za pozitivní a jeho okolí za negativní. Divák si zpravidla nejdříve všimne tvaru a teprve pak pozadí. Známý je ale i příklad neurčitosti tohoto vztahu, popisovaný v tzv. gestalt psychologii. Německý pojem Gestalt lze přeložit jako „podstata či tvar, úplná struktura objektu“. Podívejte se na obrázek níže, tzv. Rubinovu vázu – její princip představil v roce 1915 dánský psycholog Edgar Rubin. (PUPÁKOVÁ 2021, s. 22)

Rubinova váza

Obrázek interpretujeme dle toho, co pokládáme za objekt a co za pozadí. Podle toho vidíme buď žlutou vázu na černém pozadí, nebo černé obličejy na žlutém pozadí. Princip této iluze funguje tak, že pokud divákovi předložíme dvě interpretace, z nichž každá je platná, vidí jen jednu z nich a druhou si uvědomí až po nějaké době nebo vnuknutí.

3.4 Zákon uzavření

Další jev popisovaný gestalt psychologii se označuje jako zákon uzavření a projevuje se jako tendence „uzavírat“ nebo doplňovat zřetelně neúplné linie a objekty. Tento princip stojí na naší schopnosti propojit prostor mezi popředím a pozadím. (PUPÁKOVÁ 2021, s. 23)

3.5 Kompozice

Pravidlo třetin

Podle pravidla třetin získá obraz na dynamice, když jej horizontálně nebo vertikálně rozdělíme na třetiny a do nich umístíme důležité prvky. Rozdělením kompozice na poloviny připoutáme divákův pohled ke středu stránky, zvláště pokud tam umístíme objekt. Pravidlo třetin vytváří na stránce pohyb a aktivně vybízí k vizuálnímu dialogu mezi pozitivním a negativním prostorem. Toto pravidlo se používá nejen v grafice pro tisk, internet a animované aplikace, ale také při komponování fotografických, filmových a video záběrů. (PUPÁKOVÁ 2021, s. 23–24)

Symetrie

Symetrií rozumíme souměrný prostorový vztah mezi prvky, zejména takový, kde jsou elementy vycentrované, tedy obklopené nalevo a napravo nebo nahoře a dole stejnými prostory, se zrcadlově obráceným obrazem na obou stranách. Ve druhém, volnějším významu označuje symetrie jistý pocit harmonie či souladu působící dojem krásy. Symetrie souvisí s dokonalostí, tradicí, řádem, racionalitou a klidem. (PUPÁKOVÁ 2021, s. 23–24)

Asymetrie

V asymetrické (nesouměrné) kompozici nejsou prvky vystředěné, ale pokrývají celou plochu a tvoří dynamickou kompozici rozehrávající různá měřítka, kontrasty, prostory! a napětí mezi elementy. Negativní prostor bývá v asymetrické kompozici méně pasivní a stává se nápadnější součástí díla. K asymetrii se obecně váže méně pravidel a omezení a skrývá víc možností vyjádření, asymetrie neznamena náhodnost. Asymetrická kompozice se může zdát méně svázaná, ale klíčem je pochopit, jak asymetrie aktivuje prvky v daném prostoru, jakého účinku je díky ní dosaženo. (PUPÁKOVÁ 2021, s. 23–24)

SHRNUTÍ KAPITOLY

- Vizuální kultura se zabývá zkoumáním obrazů, jejich analýzou a interpretací.
- Jen menší část obrazů se k nám dostává jako čistě vizuální znaky. Média vizuální složku často kombinují s jinými typy materiálů. Obrazová složka však vždy působí nejsilněji.
- Zkušenost v technikách vizuálního porozumění nazýváme **vizuální gramotností**. Závisí na zkušenostech a znalostech recipienta, který je ovlivněn také společensko-kulturním kontextem.

K ZAMYŠLENÍ

Vysvětlete, jak chápete následující výroky.

Nicolas Mirzoeff: „*Vidět neznamena uvěřit, ale interpretovat. Vizuální obrazy uspějí či selžou podle toho, zda je dokážeme úspěšně vyložit.*“

William John Thomas Mitchell: „...diváctví (různé typy pohledů, způsoby pozorování, dohledu a vizuální slasti) může být stejně problematické jako různé formy čtení (dešifrování, dekódování, interpretace atd.) a vizuální zkušenost nebo vizuální gramotnost nemusí být plně vysvětlitelná pomocí textového modelu.“

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

Zasad'te do historického kontextu následující obrázek, analyzujte jej a interpretujte. Pokuste se charakterizovat, jak se vaše interpretace liší od interpretace dobové, a případný rozdíl se pokuste vysvětlit.

DALŠÍ ZDROJE

FILIPOVÁ, Marta a Matthew RAMPLEY (eds.). *Možnosti vizuálních studií. Obrazy – Texty – Interpretace*. Brno: Barrister & Principal, 2008.

GOMBRICH, E. H. *Umění a iluze: studie o psychologii obrazového znázorňování*. Praha: Argo, 2019.

MIRZOEFF, Nicholas. *Úvod do vizuální kultury*. Praha: Academia, 2012.

MITCHELL, W. J. T. *Picture Theory Essays on Verbal and Visual Representation*. Chicago: The University of Chicago Press, 1995.

PANOFSKY, Erwin. *Význam ve výtvarném umění*. Praha: Malvern, 2021.

PUPÁKOVÁ, Kristína. *Počítačová gramotnost. Distanční studijní text*. Opava: Slezská univerzita, 2021.